

AZ ÁLLAMBIZTONSÁG INFORMÁCIÓGYŰJTÉSI CÉLJA ÉS MÓDSZEREI EGY NYUGATRA EMIGRÁLT NÓGRÁDI ÖTVENHATOSRÓL*

GYEBNÁR KRISTÓF

Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követően, mintegy kétszáz-ezer ember hagyta hátra magyarországi életét, és emigrált nyugatra, azonban az országhatár átlépésével nem ért véget ötvenhatos történetük. A Központi Statisztikai Hivatal 1957-es adatai szerint a nyugatra emigráltak közül mintegy tizenkétezeren érkeztek Svájcba, amelyből tizenegyezer-kétszáz ember választotta végül új otthonának az országot.¹ Tanulmányom alanya is e több mint tizenegyezer ember egyike, az ő történetén keresztül mutatom be az állambiztonság információgyűjtési célját és módszereit a nyugatra emigrált ötvenhatosokkal kapcsolatban. Az eset kifejtése előtt röviden bemutatom Kádár egyik legfőbb támaszának, a rendőrségnek a megszervezését, melynek apparátusa a tanulmányban ismertetett módszereket alkalmazta.

„A rend helyreállítása után egységes új államrendőrséget szervezünk, és az államvédelmi hatóságot megszüntetjük.”² A történeti köztudatban az a nézet terjedt el, hogy ezekkel a szavakkal számolta fel Nagy Imre az ÁVH működését 1956. október 28-án rádióbeszédében. Jogilag az Államvédelmi Hatóság megszüntetésére azonban már 1953 nyarán sor került, a téves nézetek elterjedését elősegítette, hogy a feloszlítás nem nyilvános rendelet útján történt, valamint az, hogy az államvédelmi osztályok különállása a Belügyminisztériumon belül szembetűnő volt.³ Mindenesetre 1956. október 28-a után fordulat következett be az államvédelem történetében, a bomladozó szervezet apparátusának egy része külföldre távozott, de volt olyan is, aki illegalitásba vonult. A többségük a bejelentést követő második napon, október 30-án hagyta el szolgálati helyét, és rendezetten vonult el a Budapest környéki szovjet katonai bázisokra, ahonnan november 4-én a szovjet csapatokkal harcolva tértek vissza a fővárosba.⁴

A második szovjet intervenciót követően Kádár egyik legfőbb feladata a politikailag megbízható rendőrség felállítása lett, amelyet hatalma legitimálása, vala-

* A tanulmány elkészítését az EFOP-3.6.1-16-2016-00001. „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” című pályázat támogatta.

¹ Központi Statisztikai Hivatal – Jelentés, 1957. 79.

² Gyurgyák, 1989. 132.

³ Baráth, 2008. 535.

⁴ Tabajdi–Ungváry, 2008. 52–53.

mint a megszálló csapatok háttérbe vonása miatt elengedhetetlennek tekintett, azonban tudta, hogy erre az októberben szétzilálódott fegyveres erő nem alkalmas, azt újjá kell szervezni.⁵ A vidéki államvédelmi szervek újjászervezésével a kormány már a november 7-i első ülésén foglalkozott, a határozat kidolgozásával Münnich Ferencet bízták meg, aki 5003/1956. (XI. 7.) BM számú rendeletében megtiltotta a vidéki szervek újjászervezését.⁶ A vezetés célja ezzel az volt, hogy ne kerekedjen felül az újonnan felállított rendőrségben a régi rendszer apparátusa, ugyanis szakítani kívántak az államvédelem 1956 előtti koncepciójával, különösen az 1949 és 1953 között alkalmazott módszerekkel.⁷ Ennek megfelelően 1956. november 27-én megjelent a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elnökhelyettesének és a legfőbb ügyésznek a közös rendelete, amelyben bejelentették, hogy a megszüntetett államvédelmi szervek beosztottjait 1956. december 1-ig el kellett bocsátani a Belügyminisztérium állományából, és felülvizsgálat alá kellett vonni őket, hogy megállapítsák követtek-e el törvénysértéseket. A felülvizsgálatra rendkívül szűk időkeretet szabtak meg, a BM központi szerveinél 1957. február 1-ig, a megyei és budapesti rendőrkapitányságokon 1956. december 31-ig kellett befejezni.⁸ A vizsgálat során 1957. január 8-ig 4986 volt ÁVH-s ügyét vizsgálták felül, közülük csupán 15 személyt (Budapesten 11, vidéken 4) nem igazoltak, és 1957 augusztusáig is csupán 102 embert küldtek el, azaz az új belügyi szervek a volt ÁVH 98%-át vették át. A rendelet célja tehát nem az állomány megtisztítása, hanem a lakosság átmeneti megtévesztése mellett az ÁVH-nak a megszüntetése, valamint személyzetének a megnyerése és legitimálása volt.⁹ Mindezekből az látszik, hogy kezdetben Kádár igyekezett kétfrontos küzdelmet vívni a rákosista keményvonalasok, illetve az „ellenforradalmárok” ellen, azonban november végére belátta, hogy hatalma megszilárdításához szükség lesz a tapasztalt állományra, így utat nyitott a rákosisták második vonalának, azonban igyekezett az apparátust szigorú kontroll alatt tartani.¹⁰

A politikai rendőrség országos szervezetét a belügyminiszter 1957. évi 12. számú parancsa nyomán május 3-án állították fel, az ekkor létrehozott tizennégy főosztályra épülő struktúra 1962 végéig változatlan maradt. A megtorlás lezárultával az állambiztonság szervezeti struktúrájának átrendezése is időszerű lett, melyet a nemzetközi helyzetben bekövetkezett változásokkal, az ütőképesebb egységek létrehozásával indokoltak, valamint azzal, hogy az ellenséges hírszerző szervek kiismerték az eddigi struktúrát. Az átszervezés másik célja az volt, hogy látszólag megszabaduljanak az ÁVH-s örökségtől, 1962 után végleg lezártak tekintették a régi hibákkal történő foglalkozást, lényegi változás a szervezet

⁵ Szokolczai, 1999. 18–19.

⁶ Baráth, 2008. 539.

⁷ Uo. 542.

⁸ Szokolczai, 1999. 31.

⁹ Tabajdi–Ungváry, 2008. 54.; Baráth, 2008. 545.; Szokolczai, 1999. 31–32.

¹⁰ Tabajdi–Ungváry, 2008. 53.

felépítésében a rendszerváltásig nem történt.¹¹ A tanulmány további részében az újonnan felállított, majd 1962-ben átszervezett államvédelemnek az információgyűjtési célját és módszereit vizsgálom egy konkrét eseten keresztül, ehhez elengedhetetlen, hogy megismerjük a kutatás alanyát, G. A. személyét.¹²

„G. A. egy Nógrád megyei kis faluban született. Középfokú tanulmányait a megyében végezte, érettségi után a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Jogi Karán kezdte meg tanulmányait, ahol 1938-ban diplomázott. 1939 és 1944 között különböző közigazgatási pozíciókat töltött be Nógrád vármegye szolgálatában, a háború utáni újjászervezést követően is a közigazgatásban dolgozott, egészen 1948-as nyugdíjazásáig. Politikai tevékenységet 1932-től fejtett ki a Független Kisgazdapárt szervezetén belül, mely párt Nógrád megyei szervezetének az ügyvezető elnöke volt 1946-tól egészen a párt feloszlásáig. 1948 és 1951 között „Vicián Rezső” fedőnéven ügynökként tevékenykedett. Az 1956-os aktív szerepvállalása miatt 1957. október 14-én a Balassagyarmati Megyei Bíróság 10 év börtönre ítélte, mely ítéletet másodfokon is jóváhagyta az ügyet tárgyaló bíró, Vida Ferenc. A várható súlyos megtorlás miatt Jugoszlávián keresztül Svájcba emigrált, így az ítélet ellene már távollétében született meg.”¹³

G. A. a forradalom és szabadságharc idején betöltött szerepe, valamint a Kádár-rendszer vezetőinek a – többek között az emigráció hazai kapcsolatai révén zajló – nyugati fellazítástól való félelme miatt hamar az állambiztonság látókörébe került. Körözési dossziéjának megnyitására 1958. április 28-án hoztak határozatot.¹⁴ Ezt a típusú dossziét az államellenes bűncselekménnyel vádolt személyek felkutatására és elfogására indított bizalmas nyomozás iratainak a lefűzésére használták.¹⁵ A dosszié típusából látszik, hogy kezdetben az állambiztonság elsődleges céljának azt tekintette, hogy minél több információhoz jusson arról, G. A. fejt-e ki ellenséges tevékenységet Magyarországra nézve, és ha igen, az milyen jellegű. Az információgyűjtésre a dosszié tanúsága szerint két módszert alkalmaztak: a hálózati-, valamint a „K”-ellenőrzést.

A „K”-ellenőrzés a postai küldemények operatív ellenőrzését jelentette, amely során az állambiztonsági szervek az ellenőrzött személy postai küldeményeit felbontották, és csupán tartalmuk megismerése után kézbesítették a címzettnek.¹⁶ A „K”-ellenőrzés során derült ki, hogy G. A. öccsével rendszeresen tartotta a kapcsolatot, leveleiben érdeklődött a magyarországi helyzetről, valamint perük kimeneteléről. Testvére a válaszküldeményekben nem írt részletesen a hazai politikai eseményekről. Abból mikor azt írta, hogy „*amiről szeretnél hallani*

¹¹ Krahulcsán, 2013. 53.; Tabajdi–Ungváry, 2008. 65–66.

¹² A Magyarországon hatályban lévő törvényi rendelkezések értelmében a kutatás alanyának nevét szenzitív adatainak védelmében anonimizált formában közlöm.

¹³ Á. Varga–Dupák–Tyekvicska, 1996. 49–50.

¹⁴ ÁBTL 3.1.5. O-10884 Dr. G. A. 23.

¹⁵ Kónyáné–Petrikné, 2017. 241.

¹⁶ Uo. 241.

arról írni nem lehet, de így is megértjük egymást”,¹⁷ arra lehet következtetni, hogy sejtette, a küldeményeket más is olvasta, mielőtt bátyja kezébe került, és tartott attól, hogy itthon baja származhatott volna az információk külföldre juttatásából. A perük kimeneteléről a következőket írta Svájcban tartózkodó testvérének: „Ti ügyetek még mindig nem került tárgyalás alá [...] Úgy néz ki a dolog, hogy csökkentések várhatók.”¹⁸ A levél arról árulkodik, hogy G. A. öccse azért nyilatkozott pozitívan testvérének a másodfokú tárgyalás előtt perük lehetséges kimeneteléről, mert testvére több ízben panaszkodott, hogy nem találja Svájcban a helyét, és ezzel is nyugtatni kívánta.

A hálózati ellenőrzés az állambiztonsági szervek titkos állományának az alkalmazását jelentette, akik a szervhez fűződő munkakapcsolataik tartalma és együttműködésük alapja szerint titkos munkatársak, titkos megbízottak, valamint ügynökök lehettek.¹⁹ G. A. körözési dossziéjában hat különböző ügynök jelentései vannak lefűzve, akik elsősorban öccsével tartották a kapcsolatot, azonban „Balogh László” fedőnevű ügynök G. A. nevével is érintkezésbe lépett. Az öccsével kapcsolatot tartó hálózati személyek jelentései alátámasztják a „K”-ellenőrzés során megtudott információkat, miszerint G. A.-t honvágy gyötörte, nem találta helyét az emigrációban. Öccse az ügynököknek elmondta, hogy bátyja a felelősségre vonás miatt nem tért haza, mely információt megerősíti „Varga Imre” fedőnevű ügynök 1958. június 4-i jelentése, melyből kiderül, ha egy évet kellett volna G. A.-nak börtönben töltenie, hazatért volna Magyarországra.²⁰ A hálózati személyek jelentéseiből továbbá megtudták G. A. tartózkodási helyét, valamint azt, hogy álláshoz jutott a berni postán, ahol öccse elmondása szerint tisztas fizetést kapott. G. A. neje a „Balogh László” fedőnevű ügynöknek elmondta, hogy férjével a kapcsolata megromlott, csupán a gyermekeik miatt próbálta meg vele az együttélést, azonban mikor tudomására jutott, hogy férje emigrált, beadta a válókeresetet, így a bíróság kimondta a válást. Válásuk után neje nem kereste volt férjét, csak a gyermekeik tartották vele a kapcsolatot.²¹ Az ügynökök jelentései javarészt 1958 és 1959 között keletkeztek, így ezen időintervallum alatt az állambiztonság arra a megállapításra jutott a beszámolókból, hogy G. A. nem fejtett ki ellenséges tevékenységet Magyarországra nézve, így 1960. január 13-án javasolták „konspiratív körözésének megszüntetését, anyagának irattárba való helyezését”.²² Ennek megfelelően a dossziét még aznap lezárták és O-10884 számon irattárazták.

1961-ben azonban érdekes fordulatot vett G. A. ügye, az addig körözési dossziében nyilvántartott emigránsról a célból kezdtek információt gyűjteni, hogy beszervezzék, és a svájci magyar emigráció vonalán felhasználják. A személyével

¹⁷ ÁBTL 3.1.5. O-10884 Dr. G. A. 56/3.

¹⁸ Uo. 56/4.

¹⁹ Kónyáné–Petrikné, 2017. 239.

²⁰ ÁBTL 3.1.5. O-10884 Dr. G. A. 61.

²¹ Uo. 72.

²² Uo. 99.

foglalkozó, 1961 után keletkezett iratok a K-2170²³ jelzetű kutatódoszában találhatóak, mely dossziétípus a személyi ügydossziék csoportjába tartozik. A hírszerzés ezeket a dossziékat azon személyekre nyitotta, akiknek felkutatásához olyan operatív cél kapcsolódott, mint például a lejáratus, hazacsalogatus vagy jelen esetben a beszervezés, így a bennük található iratok nagy része is operatív jellegű anyag.²⁴ Az ilyen jellegű dossziékban a célszemély általában álnéven szerepelt, G. A. dossziéja is „Asriel Paul” fedőnéven lett megnyitva, így a tanulmány további részében így hivatkozom személyére.

Azt, hogy milyen módszerekkel kívántak információt gyűjteni a Svájcban tartózkodó „Asriel Paul”-ról, először egy 1961. október 27-én kelt „Feldolgozási terv”-ben fogalmazták meg, mely dokumentumban az alkalmazott metódusok közül már négy rögzítésre került. Eszerint a levelezésének ellenőrzése mellett a volt tartótisztjeinek egyikétől, unokaöccsének anyósától, valamint a vele kapcsolatba lépő ügynököktől kívántak információhoz jutni. Bár a „Feldolgozási terv”-ben nem szerepel, de 1964-ben „Asriel” öccsének svájci utazását is felhasználták az adatok bővítésére. A továbbiakban ezt az öt alkalmazott technikát ismertetem.

A körözési dosszié lezárása után nem szűnt meg „Asriel Paul” küldeményeinek ellenőrzése, melyről egy 1961. októberi „Összefoglaló jelentés” árulkodik, amiből kiderül, hogy 1959. március 20. óta levelezésének ellenőrzése folyamatos volt, melyet az irat tanúsága szerint azért tartottak fontosnak, mert tudomásuk szerint egy berni emigrációs lap szerkesztőbizottságának volt a tagja. A vizsgálat során azt állapították meg, hogy nem azonosult az emigrációs szervezetek célkitűzéseivel. Erről öccsének írt levelei árulkodtak, melyekben többek között azt a tanácsot adta testvérének, hogy *„maradjon az, aki volt, a világ a szocializmus felé halad”*.²⁵ Üzeneteiből kiderült az is, hogy véleménye szerint az emigrációban nagy volt a marakodás, amit annak tudott be, hogy *„nyilas söpredéktől volt ávóság minden réteg megtalálható”*²⁶ volt, továbbá az, hogy még ekkor is érdeklődött a hazatérés lehetőségéről, bízott az amnesztiában. Egy balassagyarmati barátjának „Asriel” megírta, hogy meglátása szerint Bernben és környékén mintegy 1600 magyar élt, akik között nagy volt a széthúzás, de a nemzeti ünnepek alkalmával azért összegyűltek.²⁷ Ezekből az állambiztonság betekintést nyerhetett a berni magyarság életébe, valamint azt a következtetést vonhatta le, hogy „Asriel” tevékenyen kivette a részét az emigrációs életből. Egy 1962 augusztusában kelt „Összefoglaló jelentés”-ben azt írták, hogy a magyarországi helyzetet pozitív színben tünteti fel, ezt egy, a fiának írt levelében olvasható sorokra alapozták, amely így hangzik: *„Hiszen hála Istennek otthonról olyan jó hírek jönnek, azt mondják, ha Rákosi alatt is így lett volna, akkor soha nem lett volna forradalom.”*²⁸ A felderített adatok alapján az

²³ ÁBTL 3.2.4. K-2170 „Asriel Paul”

²⁴ Sz. Kovács, 2007. 155.

²⁵ ÁBTL 3.2.4. K-2170 „Asriel Paul” 41.

²⁶ Uo. 41.

²⁷ Uo. 42.

²⁸ Uo. 77.

állambiztonság arra a következtetésre jutott, hogy „Asriel Paul” az emigrációban igyekezett az ő elképzelésüknek megfelelő képet alkotni a magyarországi helyzet-ről, így érdemesnek találták arra, hogy tovább foglalkozzanak ügyével. Levelező kapcsolataiból az ellenőrzés során tíz személyt azonosítottak be, akik elsősorban a családtagok voltak, de barátaival is tartotta a kapcsolatot.

Volt tartótisztjeinek egyikét a célból keresték fel, hogy információhoz jussanak az 1948-as beszervezésének körülményeiről, illetve megbízhatóságáról a hálózati munkát illetően, ugyanis 1948-as beszervezésének anyagai megsemmisültek. Hálózati munkába való bevonása terhelő és kompromittáló adatok alapján történt, mely beszerzési alapnál az állambiztonságnak *„azt kellett mérlegelnie, mennyire tart a jelölt a büntetéstől, milyen mértékben köti ez a szervekhez, milyen politikai, erkölcsi, egzisztenciális, anyagi hátrányba kerülne ügyének nyilvánosságra kerülésekor”*.²⁹ „Asriel Paul” esetében a beszerzési alapot egy 1946. június 29-én, Kisterenyén tartott kisgazdapárti gyűlésen elhangzott felszólalására alapozták, mely így hangzott: *„Én ezzel a demokráciával nem azonosítom magamat és nem is vagyok megelégedve, mert ez a demokrácia, amely keletről jött csak egyeseknek biztosít szabadságot. [...] Én úgy érzem, hogy magyarságnak sem keleti, sem nyugati demokráciára szüksége nincs, hanem a magyar polgárosodásra.”*³⁰ Kijelentése miatt még 1946 szeptemberében demokratikus államrend elleni izgatás miatt vádat emeltek ellene, amely vádemelést az 1948-as beszerzésénél elővették. Ekkor „Asriel” nem önként, hanem testi fenyegetés hatására csatlakozott a hálózathoz, amit a volt tartótisztje elbeszéléséből ismerünk, aki a beszerzés körülményeiről elmondta, hogy *„az akkori módszereknek megfelelően történt, amely most elítélendő, megverés stb.”*³¹ Kapcsolattartója a munkájáról pozitívan nyilatkozott, elmondása szerint a beszerzése utáni időkben szinte kifogástalanul dolgozott mint ügynök, azonban munkája során dekonspirálódott, amely a tartótiszt beszámolója szerint úgy történt, hogy egy év leforgása alatt sűrűn váltották egymást kapcsolattartó tisztjei, akik mindig a munkahelyén keresték, ami felkeltette munkatársainak gyanúját.³² A dosszié irataiból egyértelműen nem derül ki leépítésének valódi oka, hivatkoztak betegségére és dekonspirálódására is, azonban volt tartótisztje beszámolójából arra lehet következtetni, hogy „Asriel”-nek valójában nem állt szándékában tevékenységét megszakítani, a kapcsolat megszüntetésekor sírt, és arra kérte tartótisztjét, hogy ne a munkahelyén keressék őt.³³

1961. december 11-én a Belügyminisztérium II/3-B alosztálya³⁴ feljegyzésében „Asriel Paul” unokaöccsének anyósával lefolytatott beszélgetésről számolt

²⁹ Tabajdi–Ungváry, 2008. 173.

³⁰ ÁBTL 3.1.9. V-116354 Dr. G. A. 3.

³¹ ÁBTL 3.2.4. K-2170 „Asriel Paul” 64.

³² Uo. 64.

³³ Uo. 78.

³⁴ A BM II/3-B alosztálya a reakciós emigráció elleni hírszerzéssel foglalkozott. A szervezeti struktúrában a Politikai Nyomozó Főosztály Hírszerző Osztálya alá tartozott.

be. Őt azzal az örökösösseggel keresték fel, *„hogymint MSZMP tag és gimnáziumi igazgatóhelyettes, utazásával kapcsolatban feltétlenül érdekes dolgokat tud elmondani”*³⁵, mely kérésre a rokon az irat tanúsága szerint szinte természetesnek vette, szívesen rendelkezésre állt. A vele való kapcsolatfelvételt azért tartotta fontosnak az állambiztonság, mert több alkalommal járt kint a vizsgált személynél Svájcban, és bíztak abban, hogy használható adatokkal tud szolgálni „Asriel Paul” és unokaöccse kinti tevékenységéről. A személyes beszélgetés alapján arra a megállapításra jutottak, hogy az anyós alkalmas lehetett volna az állambiztonsággal való együttműködésre, azonban a dosszié további irataiban csak egy alkalommal bukkan fel a neve, így ez a szál minden bizonnyal eredménytelennek bizonyult az „Asriel Paul”-ról történő további adatgyűjtés során.

Elsősorban a „K”-ellenőrzés során megtudott információkra, valamint a volt kapcsolattartójának beszámolójára alapozva az állambiztonság érdekes személynek tartotta „Asriel Paul”-t, ügyével továbbra is foglalkozni kívántak. Egy 1962. augusztus 28-án kelt, a Belügyminisztérium II/3-B alosztálya által írt „Összefoglaló jelentés”-ből már az derül ki, hogy a volt tartótisztjének nevében egy levelet kívántak neki eljuttatni, melyben utaltak volna az állambiztonsággal való újbóli kapcsolatfelvételre,³⁶ azonban erre ekkor még nem került sor, csak két évvel később, öccse svájci utazása alkalmával merült fel újból a kérdés. Addig azonban az információgyűjtés nem szűnt meg, „Asriel Paul”-ról, ebben az időintervallumban az állambiztonság az ügynökei útján jutott új adatokhoz svájci tevékenységéről, az emigrációban betöltött szerepéről.

A vizsgálat során három ügynök tett jelentéseket „Asriel Paul” svájci tevékenységéről, azonban az állambiztonság érdemben, több-kevesebb sikerrel kettő ügynököt tudott foglalkoztatni a tanulmányozás során. „Gyimesi” fedőnevű ügynök svájci utazása alkalmával kapcsolatba lépett a vizsgált személlyel, jelentéséből az állambiztonság megismerte „Asriel” kinti kapcsolatait, valamint betekintést nyerhetett az emigrációs mindennapokba. „Róka Mihály” fedőnevű ügynök azt a feladatot kapta, hogy „Asriel” hozzátartozóin keresztül lépjen érintkezésbe a vizsgált személlyel, és vegye rá egy bécsi találkozóra.

„Gyimesi” fedőnevű ügynök 1963 októberében járt Svájcban, mely utazásról írt jelentésében több ízben említést tett „Asriel Paul”-ról. Beszámolója a „Svájci magyar emigráció”³⁷ objektumdossziében van lefűzve, mely dossziétípus a különböző intézményekre és üzemekre, illetve egyes meghatározott témákra, úgynevezett vonalakra vonatkozó adatok összegyűjtésére szolgált.³⁸ Az ügynök jelentésében következőképpen jellemezte a vizsgált személyt: *„A berni magyarság körében egyik hangadó, kissé demagóg, de nem ártalmas. [...] Mint politizáló ember a paraszttromantikusok közé tartozik. Mindent elolvas, ami Magyarországról megjelenik, akár odakint, akár itthon, magyar újságot járát rendszeresen és az itteni*

³⁵ ÁBTL 3.2.4. K-2170 „Asriel Paul” 54.

³⁶ Uo. 79.

³⁷ ÁBTL 3.2.5. O-8-095/3 Svájci magyar emigráció.

³⁸ Kónyáné-Petrikné, 2017. 243.

*viszonyokra vonatkozóan teljesen tájékozott.*³⁹ Az idézetből látszik, hogy az ügynök „Asriel Paul”-t a berni emigráció egyik vezető egyéniségének állította be, véleménye szerint a nemzetközi, illetve a magyar politika terén egyaránt tájékozott. Az emigrációs életről az ügynök jelentésében hasonlóképpen nyilatkozott, mint „Asriel Paul” az öccsének írt levelében. Véleménye szerint a berni emigráció teljesen heterogén volt, nem volt összetartás, mindenki a saját hasznát kereste az események folyamában.⁴⁰ „Gyimesi” fedőnevű ügynök beszámolójának releváns információit az „Asriel Paul”-dossierében az 1964. április 10-re keltezett feljegyzések örökítik meg.⁴¹

„Róka Mihály” fedőnevű ügynök feladatául azt kapta, hogy a vizsgált személy hozzátartozóin keresztül szerezzen információt arról, hogy „Asriel” az amnesztiarendelet hatására⁴² haza szeretne-e térni Magyarországra, illetve, hogy szervezzen egy bécsi találkozót, mely alkalommal ő hozta volna el „Asriel Paul” hozzátartozóinak szánt csomagjait. Az ügynök jelentéseiből az derül ki, hogy ismerte a vizsgált személyt, azonban csak köszönőviszonyban álltak egymással, „Asriel” öccsével sokkal személyesebb volt a kapcsolata,⁴³ így rajta keresztül jutott információhoz a vizsgált személy hazatérési szándékáról. „Róka Mihály” ügynök által megtudott információk szerint „Asriel Paul”-nak 1963-ban már nem volt hazatérési szándéka, nem ébresztett benne semmi honvágyat.⁴⁴ A dossieré iratai között nem található adat arról, hogy a bécsi találkozó megvalósult-e, azonban az a tény, hogy az ügynök csak köszönőviszonyban állt a vizsgált személlyel, arra enged következtetni, hogy a Bécsbe történő utazás megghiúsult. Az ügynök feladatát csak részben tudta teljesíteni, így az ő alkalmazása eredménytelenebbnek bizonyult, mint a „Gyimesi” fedőnevű ügynökkel való együttműködés.

Előszörban a „Gyimesi” fedőnevű ügynök jelentéséből az állambiztonság arra a megállapításra jutott, hogy „Asriel Paul” jó kapcsolatban állt az emigrációban tartózkodókkal, annak ellenére, hogy a társaság nem volt homogén, ebből adódóan alkalmasnak találták őt arra, hogy tovább foglalkozzanak ügyével. Ehhez minden bizonnyal hozzájárult a vizsgálat korábbi szakaszában igazolt tény, hogy az állambiztonság korábban foglalkoztatta őt hálózati személyként. A továbbiakban az állambiztonság „Asriel” öccsének utazását használta fel az információgyűjtésre, mely a róla történő adatgyűjtési módszerek közül az ötödik és egyben az utolsó alkalmazott módszer volt.

³⁹ ÁBTL 3.2.5. O-8-095/3 Svájci magyar emigráció 278.

⁴⁰ Uo. 289.

⁴¹ ÁBTL 3.2.4. K-2170 „Asriel Paul” 97., 104.

⁴² Feladatát az ügynök az 1963. március 22-én bejelentett amnesztiarendelet után kapta, melyben közkegyelmet kaptak a politikai elítéltek, illetve a hatalmukkal visszaélő 1956 előtti törvénysértők. A kegyelem nem terjedt ki a gyilkossággal vádolt ötvenhatosokra, azaz a fegyveres harcokban résztvevőkre. Romsics, 2000. 268–270.

⁴³ ÁBTL 3.2.4. K-2170 „Asriel Paul” 113.

⁴⁴ Uo. 121.

„Asriel Paul” öccsével a Nógrád Megyei Rendőr-főkapitányság salgótarjáni épületében az Útlevélosztály több ízben folytatott beszélgetést, ugyanis bátyja meglátogatása céljából, korábban több alkalommal útlevélkérelmet adott be, azonban testvére 1956-os tevékenységére hivatkozva rendre visszautasították azt. Az 1964. szeptember 2-i beszélgetés során az állambiztonság felmérte, hogy milyen lehetősége van rajta keresztül a testvéréről gyűjtött adatok kiegészítéséhez. „Asriel” öccse utazása céljáról elmondta, hogy elsősorban Svájcot szeretne volna látni, valamint testvérét meggyőzni a hazatérésről. Véleménye szerint bátyja a hazai politikai vonalat képviselte az emigrációban, ha biztos lett volna benne, hogy büntetett előélete ellenére el tudott volna helyezkedni Magyarországon, hazatért volna.⁴⁵ A beszélgetést az Útlevélosztály pozitívan értékelte, úgy látták, hogy az öcs őszintén válaszolt a kérdésekre, kiutazása alkalmával fokozhatta volna bátyja hazatérési szándékát. A beszélgetés nyomán ismét felmerült az 1962 augusztusában végül elvetett kérdés, miszerint levelet kívántak küldeni „Asriel Paul”-nak, melyben emlékeztették volna korábbi együttműködésére, és felhívták volna figyelmét az újbóli kapcsolatfelvételre. A feladat teljesítésére alkalmasnak találták a testvért, ezért javasolták a kérelmezett útlevelet megadni számára, azonban az okmány átadása előtt újra beszélni kívántak vele, mely találkozás során iránymutatást adtak neki, hogy milyen témákról beszélgessen testvérével.⁴⁶

A második beszélgetésre 1964. szeptember 21-én került sor, amikor tájékoztatták a Svájcba készülő rokont, hogy a kérelmezett útlevelet megkapta. Azt, hogy az igényelt okmányt kézhez vehette a *„hatóságok legnagyobb jóindulata és humanitásaként”*⁴⁷ értékelte, az irat tanúsága szerint rendkívüli örömmel fogadta. Az utazást 1964 októberének végére és novemberének elejére tervezte, két hetet szeretett volna Svájcban tartózkodni. A konzultáció alkalmával közölte vele, hogy az amnesztiarendelet testvéreire is vonatkozik, ennek tudatában valószínűleg erősödött benne az akarat, hogy testvérét hazatérésre bírja. Ígéretet tett arra, hogy svájci tartózkodása alatt reálisan tájékoztatja a kintieket a magyarországi helyzetről, valamint felajánlotta, hogy hazatérte után beszámol a svájci tapasztalatairól, nem sejtve, hogy az állambiztonságnak milyen szándékai voltak testvérével kapcsolatban.⁴⁸

Az előzetes tervek szerint, 1964. december 1-jén megtörtént „Asriel” öccsének beszámolója svájci élményeiről. Testvére tevékenységéről elmondta, hogy a berni posta vezérigazgatóságán dolgozott, valamint a Berni Magyar Egyesület ötös bizottságának volt a tagja, akikkel közösen az ünnepek alkalmával összejöveteleket szerveztek, azonban tevékenységük csupán erre korlátozódott. Az út során kiderült számára, hogy testvérének már nincs hazatérési szándéka válása miatt, illetve gyermekeivel is megszakadt a kapcsolata, így új célja a svájci állam-

⁴⁵ Uo. 136.

⁴⁶ Uo. 137.

⁴⁷ Uo. 138.

⁴⁸ Uo. 139.

polgárság megszerzése lett.⁴⁹ A testvér által közölt információk megerősítették „Róka Mihály” fedőnevű ügynök 1963-as jelentését, melyben „Asriel” hazatérési szándékáról írt. A beszámoló alapján az állambiztonságban az a vélemény alakult ki, hogy a két testvér nem tudta megtalálni a megfelelő hangot egymással, amit nézetük szerint az is bizonyított, hogy az eredetileg két hétre tervezett utazás tíz nap után véget ért. A testvérral lefolytatott beszélgetést az állambiztonság a következőképpen értékelte: „Bár beszámolója értékes, korábbi adataink ellenőrzésére felhasználható, sok újat nem ad „Asriel” további feldolgozásához.”⁵⁰ Az idézett értékelés arra enged következtetni, hogy az állambiztonságnak információgyűjtés szempontjából sok reménye fűződött a kiutazó testvérhez, azonban az elvárásokat csak részben tudta teljesíteni, a beszámoló után javaslatot tettek „Asriel Paul” ügyében értékelő munka elvégzésére annak eldöntésére, hogy a későbbiekben érdemes-e ügyével foglalkozni.

A Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnökségének⁵¹ munkatársai nem várták meg „Asriel” öccsének kiutazását, már 1964. október 21-én elkészítették „Asriel Paul”, mint külföldi szervezési jelölt adatlapját, melyen együttműködésének kezdeti időpontját 1966 decemberére tűzték ki. Az adatlapon a szervezési alapnak, az 1948-as szervezésével ellentétben, az eszmei és anyagi alap kombinálását javasolták. Eszmei, azaz *„hazafias alapon történő szervezés esetén a jelölt megbízhatóságának biztosítéka világnézeti, politikai meggyőződése, a szervekhez és feladatukhoz való alapvető értelmi és érzelmi viszony, a szocializmus ügyébe vetett hit, a társadalmi haladás iránt érzett felelősségérzet, hazafiság, internacionalista érzelem vagy az ellenség szenvedélyes gyűlölete volt”*.⁵² „Asriel” esetében ezt az alapot kombinálták volna a vagyoni alappal, így esetleges szervezése után anyagi haszna is származott volna az együttműködésből. A többéves vizsgálat során az állambiztonság tévesen arra a megállapításra jutott, hogy „Asriel Paul” a magyarországi politikai nézeteket vallja, minden bizonnyal ez vezetett az eszmei és anyagi kombinált szervezési alap kiválasztásához is. Egy 1966. április 27-i „Összefoglaló jelentés”-ből azonban már az derül ki, hogy az állambiztonság azon a véleményen volt, hogy „Asriel” ellenséges tevékenységet folytatott az emigrációban, így szervezését nem javasolták.⁵³ Ennek megfelelően alkalmazásáról lemondtak, dossziéját 1968. április 22-én lezárták és irattárba helyezték.

A Kádár-rendszer nyugati fellazítástól való félelme abból is látszik, hogy az állambiztonság ügynökei több nyugati emigrációs központban jelen voltak, ahol bomlasztó tevékenységet fejtettek ki. Ezt többek között Kasza László és Várallyay Gyula kutatásaiból ismerjük. Kasza László 1963 óta a Szabad Európa Rádiónál mint gyakornok, szerkesztő, végül igazgatóhelyettes dolgozott, így személyes

⁴⁹ Uo. 141–142.

⁵⁰ Uo. 143.

⁵¹ A III/I. Csoportfőnökség a politikai rendőrség külső hírszerzéssel foglalkozó része volt az 1962-es átszervezést követően egészen 1990-ig.

⁵² Tabajdi–Ungváry, 2008. 173.

⁵³ ÁBTL 3.2.4. K-2170 „Asriel Paul” 145.

érintettségéből adódóan az itt tevékenykedő hálózati személyek tevékenységét tárta fel. Könyvének végén arra a megállapításra jutott, hogy az állambiztonság ügynökei kezdeti sikertelenségük ellenére, 1980-tól munkájukat eredményesen végezték, szembefordították a Magyar Osztályt az amerikai vezetéssel, aminek a vége a magyar adás idő előtti megszüntetése lett.⁵⁴ Várallyay Gyula Tévúton című monográfiájában, az 1957 júniusában, Liechtensteinben megalapított Szabad Magyar Egyetemisták Szövetségébe⁵⁵ beépült ügynökök tevékenységét írta meg. Kutatása során hasonló megállapításra jutott, mint Kasza László, a Szabad Európa Rádióhoz hasonlóan, a MEFESZ-be beépült hálózati személyeknek is közel tízéves bomlasztó tevékenységre volt szükségük ahhoz, hogy a diákszervezet feloszlását elérjék.⁵⁶

„Asriel Paul” sikertelen beszerzésének kísérlete is ebbe a vonulatba tartozik, 1961-től a célból kezdtek róla információt gyűjteni, hogy beszerzése után, a svájci magyar emigráció vonalán alkalmazzák, ahol minden bizonnyal bomlasztó tevékenységgel bízták volna meg. Az állambiztonság információgyűjtési módszereiről elmondható, hogy kezdetben, mikor még céljuk az esetleges ellenséges tevékenység feltérképezése volt, levelei ellenőrzése mellett, elsősorban a Magyarországon tartózkodó családtagokra épített ügynökök útján kívántak információhoz jutni svájci tevékenységéről. 1961-től, mikor lehetséges beszerzési alanyként kezdtek vele foglalkozni, a családtagok és a hálózati személyek útján már a személyes kapcsolatfelvételre törekedtek. „Asriel” pozitív irányba való befolyásolására elsősorban a hozzá kiutazó családtagokra támaszkodtak, de ezek a kísérletek nem jártak eredménnyel, beszerzéséről 1968-ban végleg le kellett mondania az állambiztonságnak.

Az állambiztonság nyugatra emigráltakról történő információgyűjtési módszerei az esettanulmányban bemutatott technikák mellett adott esetben kiegészülhettek más módszerekkel, vagy előfordulhatott olyan eset is, ahol kevesebb eljárás alkalmazása is elegendőnek bizonyult, így e kutatás alapján a belügy módszereit illetően általános feltevésekbe nem bocsátkozhatok. Ahhoz, hogy az állambiztonság információgyűjtési módszereiről általános képet lehessen adni, a jövőben további kutatások szükségesek.

⁵⁴ Kasza, 2009. 229–230.

⁵⁵ A szervezet 1961-ben az ötvenhatos diákszövetség tiszteletére nevét MEFESZ-re változtatta. A szervezet 1957 és 1966 között tizenkét közgyűlést tartott, 1967 januárjában, akkor még ismeretlen körülmények között feloszlott. Várallyay, 2011. 9.

⁵⁶ Várallyay, 2011. 219.

Felhasznált források és szakirodalom

- Á. Varga László – Dupák Gábor – Tyekvicska Árpád: 1956 Nógrád megyei kronológiája és személyi adattára. Salgótarján, 1996.
- Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) vonatkozó fondjai
- Baráth Magdolna: A politikai rendőrség újjászervezése 1956 után. Történelmi Szemle 2008/4. 535–563.
- Gyurgyák János: A forradalom hangja. Magyarországi rádióadások 1956. október 23. – november 9. Budapest, 1989.
- Kasza László: Mókuskok az angolkertben. Ügynökök a Szabad Európa Rádiónál. H. n. [Budapest], 2009.
- Kónyáné Kutrucz Katalin – Petrikné Vámos Ida: Ügynöksorsok. Ügynök? Sorsok? A hálózati lét sokfélesége és a megismerés korlátai. Budapest, 2017.
- Központi Statisztikai Hivatal – Jelentés: Az illegálisan külföldre távozott személyek főbb adatai. Budapest, 1957.
- Krahulcsán Zsolt: A párt belügye. A politikai rendőrség és az MSZMP a korai Kádár-korszakban (1956–1957). Budapest, 2013.
- Romsics Ignác: Magyar történeti szöveggyűjtemény 1914–1999. II. Budapest, 2000.
- Sz. Kovács Éva: Az ellenség dezinformálása, avagy egy állambiztonsági kompromittálási akció az 1950-es évekből. Múltunk, 2007/3. 155–165.
- Szakolczai Attila: A fegyveres erőszakszervek restaurálása 1956–1957 fordulóján. In: Évkönyv VII. Szerk.: Ständeisky Éva – Rainer M. János. Budapest, 1999/7. 18–60.
- Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956–1990. Budapest, 2008.
- Várallyay Gyula: Tévúton. Ügynökök az ötvenhatos diákmozgalomban nyugaton. Budapest, 2011.